

Іван СІНЕЛЬНИКОВ,
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри фольклористики,
бандури та інструментального мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

Лариса ОСТАПЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри академічного хорового мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТА-ВОКАЛІСТА

У статті висвітлено комплекс питань, пов'язаних із роллю і місцем самостійної роботи в освітньому процесі студента-вокаліста. Самостійну роботу студентів-співаків розглянуто як складову формування і вдосконалення їх професійної майстерності. Запропоновано вправи, спрямовані на формування й удосконалення співочих умінь і навичок вокалістів-початківців.

Ключові слова: студент-вокаліст, педагог-музикант, розспівування, вправа, самостійна робота.

В статье освещен комплекс вопросов, связанных с ролью и местом самостоятельной работы в образовательном процессе студента-вокалиста. Самостоятельная работа студентов-певцов рассмотрена как составляющая формирования и совершенствования их профессионального мастерства. Предложены упражнения, направленные на формирование и совершенствование певческих умений и навыков начинающих вокалистов.

Ключевые слова: студент-вокалист, педагог-музыкант, распевки, упражнение, самостоятельная работа.

The article covers a complex of issues related to the role and place of independent work in the educational process of the student-vocalist. Independent work of students-singers is considered as a component of the formation and improvement of their professional skills. Exercises and methods are analyzed for the formation and improvement of singing skills and skills of beginner vocalists.

Key words: student-singer, teacher-musician, chanting, exercise, independent work.

Постановка проблеми. «Одне з основних завдань навчального процесу у вищій школі, – зазначає Н. Головка, – навчити студентів самостійно працювати та поповнювати свої знання. При цьому ключова роль вищої освіти полягає у формуванні творчої

особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба посилення ролі самостійної роботи студентів, що сприятиме формуванню в них здатності до саморозвитку, творчого застосування набутих знань та способів адаптації до професійної діяльності на сучасному етапі» [1].

Питання щодо важливості самостійної роботи студента-вокаліста постійно перебуває у центрі уваги викладачів сольного співу, зокрема воно неодноразово висвітлювалося в доповідях на конференціях із вокальної освіти, у наукових статтях, підручниках, монографіях.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблемами самостійної роботи щодо постановки голосу займалися такі вчені, як В. Бехтерев, А. Менебені, Л. Азаров, Л. Дерев'яноко, В. Антонюк, В. Деряжний, Н. Ірецька. Основам вокальної методики присвячено дослідження відомого музиканта-педагога Л. Дмитрієва.

Однак, на жаль, варто констатувати, що на сучасному етапі наявна низка проблем, що потребують термінового вирішення, зокрема методика постановки голосу залишається недостатньо методично забезпеченою [7], а самостійна робота в значній кількості студентів-вокалістів як щодо розвитку голосової техніки, так і щодо опрацювання поставлених педагогом завдань є недостатньо опрацьованою і дидактично сформульованою [2, с. 55].

Мета статті – проаналізувати основні принципи, методи і види самостійної роботи студентів-вокалістів як одного із провідних напрямів навчання в сучасних ЗВО; розглянути самостійну роботу як одну з основних складових професіоналізму майбутніх співаків.

Виклад основного матеріалу. Розмірковуючи над питанням виховання співака, ми навмисно уникаємо словосполучення «постановка голосу», адже виховання – це набагато ширше поняття, яке містить у собі низку різноманітних аспектів,

пов'язаних із формуванням особистості майбутнього вокаліста-професіонала. Навіть наймелодійніший голос без щоденного його тренування – це лише нерозроблене природне багатство. «Нам потрібні не лише виконавці, які гарно співають і наділені добре поставленими голосами, а й нові вокальні кадри, які можуть самостійно розвивати в собі інтелектуальні та фізичні дані, терпляче й гармонійно поєднуючи їх» [2, с. 8].

За визначенням Н. Головки, «самостійна робота – це діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі пізнавальних потреб та інтересів; виборі власного пізнавального шляху, спрямованого на створення творчого освітнього продукту; аналізі результатів» [1].

Організація самостійної роботи студентів із будь-якого виду професійної діяльності – питання доволі складне й неоднозначне. Традиційно виділяють три види самостійної роботи: аудиторну (виконується студентами під контролем викладача); позааудиторну (виконується студентами самостійно без участі викладача); творчу (безпосередня участь студента в концертній діяльності). «Позааудиторна навчальна діяльність ґрунтується на самодіяльності, свідомості, активності та ініціативі студента. Правильно організована щодо розвитку студента, вона має не менш важливе значення, ніж робота в аудиторії» [1].

З'ясуємо, що ж перешкоджає організації і здійсненню позааудиторної самостійної роботи вокалістів-початківців. Насамперед – це відсутність інструмента вдома або недостатня кількість (чи повна відсутність) інструментів у гуртожитках; відсутність вільних класів у музичних навчальних закладах (коледжах, університетах, консерваторіях) протягом найзручнішого для занять часу тощо.

Варто зауважити, що значна кількість студентів недооцінюють значення щоденних систематичних ранкових тренувань, після яких голосовий апарат упродовж усього дня перебуває в належній формі та є професійно придатним для співу. Зрозуміло, що форми і норми голосових тренувань з обов'язковим урахуванням особливостей розвитку студента мають установлюватися і контролюватися викладачем із фаху (сольного співу), адже в студентському молодіжному середовищі нерідко трапляються такі «ентузіастки», які під час ранкового розспівування встигають, окрім рекомендованих нормованих педагогом вправ для розігріву голосового апарату, проспівати ще п'ять-шість вокально важких творів, а це, як відомо, негативно впливає на голосові зв'язки.

Таким чином, головною метою самостійної роботи студента над своїм голосом (так зване технічне тренування) є розвиток співацького дихання, витривалості голосу, сили та тривалості звука, діапазону та гнучкості голосу, його рухливості, володіння динамічними відтінками тощо. Безладні, непослідовні, нагромаджені одна на одну вправи, неконтрольовані й нерегламентовані викладачем навантаження під час вправ завдають значної шкоди голосовому апарату. Категорично неприпустимо «форсування звука та передчасне використання репертуару, недостатнього художньому сприйняттю і технічним можливостям студентів» [2, с. 9].

У технічних вправах «ранкової розспівки», що триває приблизно від 15 до 30 хвилин із перервами між кожним видом вправ від двох до трьох хвилин, студентам необхідно рекомендувати дотримуватися суворої послідовності: від нот, які охоплюють

невеликий діапазон (квінта на середній ділянці), до повного, вільного, що звучить без напруження, обсягу голосу; від повільних темпів – до прискорених; від середньої сили звучання – до повного, проте нефорсованого звучання – завжди на належній опорі дихання, незалежно від форте чи піано. Систематичність щоденних, доречно підібраних технічних вправ, окрім набуття і розвитку зазначених вище якостей технічного й художнього характеру, надає майбутньому музикантові впевненості в технічних можливостях його голосового апарату, а також необхідного професійного досвіду.

Проаналізувавши дослідження Т. Карпенко і М. Печенюк [3], визначимо основні принципи організації і контролю самостійної роботи студента-вокаліста, що сприяють формуванню, закріпленню й розвитку фахових умінь, знань і навичок, як-от: принцип систематичного і послідовного навчання; принцип свідомого і ґрунтовного засвоєння знань; принцип активності; принцип індивідуального підходу; принцип наочності та ін.

Безумовно, вокальні технічні вправи у роботі студента-вокаліста не мають бути формальною гімнастикою голосового апарату. Вони повинні бути свідомими. Слід прагнути, щоб голос співака став його «слухняним знаряддям» і чутливо відображав художню уяву, а пошуки «виконавської правди» в процесі самостійної роботи над твором сприятимуть появі нових гнучких прийомів технічного характеру. Таким чином, майбутній музикант повинен усвідомлювати доцільність і спрямованість тієї чи іншої вправи.

Ще один важливий момент, на який варто звернути увагу, – самостійна робота студента із концертмейстером. Не секрет, що інколи поблажливо-співчутливе ставлення викладача до студентів сприяє недостатній увазі останніх до заданих їм домашніх завдань. Неприпустимо, аби студент приходив на заняття до концертмейстера, ґрунтовно не ознайомившись із заданим йому матеріалом та не засвоївши мелодії і ритмічного малюнка своєї партії, адже це, як відомо, знижує якість заняття. Нерідко таким студентам видається, що педагог та концертмейстер не приділяють їм достатньої уваги, а причина цього банальна – невідповідність до заняття.

Сучасні музиканти-методисти [3] виокремлюють такі види самостійної роботи студента-вокаліста, що відбувається під контролем концертмейстера: прослуховування і перегляд аудіо- та відеозаписів видатних співаків; відвідування концертів вокальної музики (оперних вистав); виконавська діяльність студента-вокаліста (участь у концертах); запис (аудіо, відео) власного виконання музичного твору, його прослуховування (перегляд) і подальший аналіз; вивчення студентом-вокалістом музичної літератури з вокалу, вокальної педагогіки і діяльності видатних співаків тощо. Зауважимо, що процес постійного самовдосконалення і накопичення музичних вражень і фахових знань має стати для майбутніх фахівців-музикантів щоденною потребою, а отже, із часом, не потребуватиме контролю з боку викладача чи концертмейстера.

Зрозуміло, що тренувальна робота, яка допомагає засвоєнню, закріпленню та розвитку вокальних компетенцій, також передбачає вправи на виконання вокально-технічних, художніх завдань, спів вокалізу або вокального твору вдома. Вокальні компетенції майбутніх співаків «є результатом апробації сукупності форм, методів, педагогічних прийомів,

спрямованих на їх розвиток у процесі практичної діяльності (тренувальні вправи, репетиційний процес, концертна діяльність)» [6].

Отже, необхідно якнайсуворіше вимагати від студента виконання самостійної роботи не лише для розвитку голосової техніки, а й з метою відпрацювання окремих завдань викладача із робочого плану. Категорично не погоджуємося із твердженням, що студент відкриває рот для співу лише на уроці у викладача, а з твором ознайомлюється лише на занятті в концертмейстера. Крім того, не можна миритися і з тим, що студент впродовж одного дня співає із педагогом з вокалу, в ансамблі (хорі), а також бере участь в інших видах занять, де використовується спів (камерні ансамблі, репетиції у вокальних студіях, концертна діяльність професійних музичних колективів). Це призводить до перевтоми голосового апарату, а як наслідок – до втрати його функціональності.

Звичай результати систематичних продуктивних голосових тренувань проявляються не відразу, а через деякий час, тому педагог має змогу доволі швидко визначити подальші завдання для студента, наприклад, продовжувати рекомендовані вправи у тому ж вигляді, ускладнювати їх поступово чи припинити до повного правильного засвоєння у класі вокалу. До щоденних вправ, якщо цього вимагають індивідуальні особливості студента, також можуть входити комбінації вправ на голосні з попередньою приголосною. Такі вправи допомагають закріпити навички формування різних голосних в одній позиції. При цьому всі вправи спочатку краще співати по складах, тобто голосний у сполученні з приголосним (наприклад, *ма, ля, мі, ку, зі*) [4, с. 15-16]. Таким чином, «якість звучання має зберігатися при виконанні вокальних завдань на всьому діапазоні з різною динамікою, на всіх голосних та в будь-якому темпі» [4, с. 14].

Для усунення артикуляційних недоліків (у випадку, коли артикуляційний апарат розвинений недостатньо) у ході самостійної роботи студенту варто використовувати вправи зі скоромовками. Однак при цьому необхідно уважно стежити, щоб таке тренування не призвело до гіпертрофованої роботи губ – «перебільшень у вимові, надмірно зосередженої артикуляції мовного характеру» [2, с. 47], що в майбутньому може спричинити порушення витриманості (плавності й однорідності) звучання вокальної лінії.

Дослухаємося до порад А. Ковбасюка щодо самостійної роботи студентів-вокалістів над удосконаленням співацької дикції: «Бездоганної вимови можна домогтися, виконуючи твори, написані в доступному для виконавців темпі, а також декламуючи літературні тексти солоспівів напам'ять – на мовній опорі в резонансному пункті та в певному ритмі й темпі. Опановуючи орфоепічну й артикуляційну техніку формування голосних, приголосних та їх сполучення, вимову слів і текстів із відповідними граматичними й логічними акцентами, слід якнайповніше намагатися відобразити осмисленим вокально-образним словом психологічні відтінки твору, художній зміст та найтонші порухи людської душі» [5, с. 158-159]. Таким чином, самостійна робота студента-вокаліста над дикцією, «окрім своєї безпосередньої ролі, одночасно значною мірою активізує подачу звука, позитивно впливаючи на його якість. Також на покращення якості дикції позитивно впливає сольфеджування вокалізів» [2, с. 47].

На самостійну роботу студентів-вокалістів неабиякий вплив має дотримання співацької гігієни й

охорони голосу, а саме: режим вокального навантаження та сну співака, його харчування та стан здоров'я, зміна часових поясів, кліматичний вплив на голосовий апарат вокаліста тощо. Голос – це надзвичайно тендітний музичний інструмент, який, безперечно, потрібно берегти від різноманітних несприятливих впливів. Як відомо, на голосовий апарат співака несприятливо, а інколи й згубно впливають навіть незначні порушення у функціонуванні людського організму. Зрозуміло, що відповідальність за збереження голосу зокрема та голосового апарату загалом покладено на його власника, а також – на його педагога із фаху.

Ще одним важливим аспектом самовдосконалення студента-вокаліста є його пристрасне ставлення до свого фаху, наполеглива робота щодо розвитку власної майстерності та поповнення фахових знань. Процес співу вимагає пристрасної й піднесення всіх сил вокаліста-початківця, без яких, безперечно, звучання голосу не матиме жодного успіху. Будь-яке мистецтво вимагає присвячення йому всього життя людини, а отже, безперервного самовдосконалення, підкорення все нових і нових вершин. Якщо в студента відсутнє пристрасне ставлення до свого фаху, тобто справжнє захоплення співом, ніяка систематично організована аудиторна робота з викладачем, а також жорстко контрольована самостійна позааудиторна робота не допоможуть і не дадуть жодних позитивних результатів. Такому студенту слід рекомендувати обрати іншу нішу для своєї професійної реалізації.

У вокальному вихованні співаків важливу роль виконує музично-фольклорний репертуар. «Він є вагомою складовою української вокальної педагогіки. Фахово підібраний та складений із народних пісень, він сприяє комплексному формуванню вокально-технічних та художніх навичок вокаліста, забезпеченню його художньо-виконавського зростання» [5, с. 166-167]. Використання народнопісенного матеріалу під час аудиторної роботи із викладачем, а також позааудиторної самостійної роботи студента з вокалу сприятиме «формуванню вокальної техніки й унікального співацького тембру; розвитку музичного мислення; удосконаленню музично-виконавських здібностей; вихованню художньо-естетичного смаку; розвитку вокальної культури тощо» [5, с. 169-170].

Висновки. Отже, одним із основних методів виховання студента-вокаліста є «метод розвитку самостійності й творчої активності» [3]. Під самостійною роботою «слід розуміти творчу діяльність студента під контролем викладача. І викладач, і студент повинні активно взаємодіяти. Щоб виробити в майбутнього музиканта-професіонала схильність до творчої самостійної роботи, самостійного мислення, постійного оновлення особистого запасу знань, необхідно усіляко підтримувати та заохочувати його бажання отримати глибокі та фундаментальні спеціальні знання» [1], переконатися, що труднощі, які трапляються в ході будь-якої самостійної роботи, мають лише тимчасовий характер.

Таким чином, ефективне оволодіння майбутніми співаками вокальними компетенціями можливе лише в поєднанні із самостійною роботою, адже саме «підготовча самостійна робота створює сприятливі умови для засвоєння на заняттях вокальних навичок. Розучування музично-літературного тексту нового твору, мелодії вокалізу, вокальні вправи на звільнення чи зміцнення м'язів голосового апарату,

самостійне розспівування, прослуховування записів видатних співаків, а також розкриття й інтерпретація художніх образів у музичному творі, віднайдення в ньому якісно нових рис сприятимуть формуванню майбутнього музиканта-професіонала» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головка Н. Самостійна робота як складова навчального процесу у вищій школі [Електронний ресурс] / Н. Головка. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87/Downloads/vknutshp_2015_2_6.pdf.
2. Голубев П. В. Поради молодим педагогам-вокалістам / П. В. Голубев. – К. : Муз. Україна, 1983. – 62 с.
3. Карпенко Т. П. Принципи та основні методи роботи сумісної діяльності концертмейстера і студента-вокаліста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/123/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/znppo_2011_8_60.pdf.

4. Карпінець А. М. Робота з дитячим хором : методичні рекомендації / А. М. Карпінець, Д. В. Виноградча, І. Є. Лебедкіна. – К. : Ліра-К, 2017. – 36 с.

5. Ковбасюк А. М. Український пісенний фольклор у професійному формуванні вокаліста (на прикладі Львівської вокальної школи другої половини ХХ – початку ХХІ століття) : дис. ... канд. мист-ва : 17.00.03 [Електронний ресурс] / А. М. Ковбасюк. – Львів, 2017. – 216 с. – Режим доступу : http://odma.edu.ua/upload/files/kovbasyuk_dis.pdf.

6. Ткаченко З. Формування вокальних компетенцій студентів у процесі фахової підготовки [Електронний ресурс] / З. Ткаченко. – Режим доступу : http://phm.kspu.kr.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMT0/article/viewFile/937/917.

7. Ткаченко Т. Методи самостійної роботи з постановки голосу для студентів заочного відділення на музично-педагогічних факультетах [Електронний ресурс] / Т. Ткаченко. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87/Downloads/Mir_2011_5_8.pdf.

Дата надходження до редакції: 04.07.2018 р.

УДК 378.011. 371

Ся ГАОЯН,
аспірант Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ

МЕТОДИ, ФОРМИ ТА АЛГОРИТМ ПОЛІХУДОЖНЬОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обґрунтовано зміст феномену «поліхудожня підготовка майбутнього вчителя музики», окреслено форми, методи та методичні блоки її поетапного досягнення у процесі вивчення курсів історії музики та аналізу музичних творів.

Ключові слова: майбутній учитель музики, поліхудожня підготовка, музично-теоретичні дисципліни, методи, форми, методичні блоки та етапи поліхудожньої підготовки.

В статті обґрунтовано содержание феномена «полихудожственная подготовка будущего учителя музыки», раскрываются формы, методы и методические блоки ее поэтапного достижения в процессе изучения курсов истории музыки и анализа музыкальных произведений.

Ключевые слова: будущий учитель музыки, полихудожственная подготовка, музыкально-теоретические дисциплины, методы, формы, методические блоки и этапы полихудожственной подготовки.

The article reveals the content of the phenomenon of poly-artistic readiness of the future music teacher; the forms, methods and methodological blocks of its step-by-step achievement in the course of studying the history of music and the analysis of musical works.

Key words: future music teacher, poly-artistic adaptation, musical and theoretical disciplines, methods, forms, methodological blocks and stages of poly-artistic training.